

Пол Мекпартлан
Католички универзитет Америке

Локална и универзална Црква: Зизиулас и Рацингер-Касперова дебата

Abstract. Приказивање познате дебате између кардинала Јозефа Рацигра, садашњег папе Бенедикта XVI, и кардинала Валтера Каспера о односу између локалне и универзалне Цркве. Дебата је отпочела на основу Писама о идеји Цркве као заједнице коју је 1992. године поставила Ватиканска конгрегација за доктрину вере, а коју је кардинал Каспер оштро критиковао 1999. године. Аутор текста, између осталог, покушава да укаже на додатна расветљавања која овој сложеној дебати може да пружи богословска мисао митрополита Јована Зизиуласа, сагледавајући је из другачијег угла и под новим светлом.

Многи* ће посведочити да православни богословски видици и значај митрополита Јована Зизиуласа често омогућавају да сложене теме које одводе Западно теологију до близу безизлаза буду сагледане из другог угла и под новим светлом. Са дубоким поштовањем према њему, желео бих да предочим како мени изгледа да је његова мисао осветлила недавну, широм познату, дебату између кардинала Јозефа Рацингера, садашњег папе Бенедикта XVI, и епископа, сада кардинала Валтера Каспера, везано за однос између локалне цркве (или „појединачне цркве“) и универзалне Цркве.

Дебата је проистекла на основу неких тачака из *Писма о идеји Цркве као заједнице (communio)* која је постављена 1992. године од стране Ватиканске конгрегације за доктрину вере, чији је префект у то време био кардинал Рацингер. Каспер, тадашњи епископ у Ротенбергу и Штутгарту, оштро је критиковао ове тачке у *Festschrift article*-у (за епископа Јозефа Хомејера) 1999. године, на коју је Рацингер одговорио на адресу Ватикана, фебруара 2000. Док се размена наставила, Каспер је постављен за кардинала од стране папе Јована Павла II и наименован за председника Понтификалног сабора за промовисање хришћанског јединства (PCPCU) почетком 2001.¹

* Paul McPartlan, “The Local Church and the Universal Church: Zizioulas and the Ratzinger-Kasper Debate”, *International Journal for the Study of the Christian Church*, Volume 4, Issue 1, March 2004, pages 21–33.

Рацингер-Касперова дебата се бави сложеним и дубоким темама, а само неким од њих, нажалост, можемо да се позабавимо у овом раду. Централна за нашу дискусију овде је чињеница, на коју две стране нису толико обраћале пажњу, да је „универзална Црква“ израз који може да има различита значења. Са Другог ватиканског сабора, Догматска конституција о Цркви, *Lumen Gentium*, сама користи термин „универзална Црква“ на два начина: с једне стране, да означи коначну (небеску) есхатолошку Цркву свих векова, сабрање свих праведних „од Авеља... до последњих изабраних“ (*Lumen Gentium* 2) и, са друге стране, да означи данас присутну Цркву широм света (нпр. *Lumen Gentium* 25). Стога се одлучној изјави у *Lumen Gentium*-у 23 приписује двосмисленост, када се каже да су локалне цркве око својих епископа „конституисане по моделу универзалне Цркве“².

Друго значење да је универзална Црква присутна широм света је оно које заправо доминира и које је у употреби у *Lumen Gentium*-у, вероватно зато што Западна теологија не може лако да прихвати есхатологију тако снажну да се верује да локална црква, нарочито на Евхаристији, јесте заправо конституисана по моделу есхатолошке Цркве и да заиста јесте икона коначног сабрања. Значајно је да ни Рацингер ни Каспер не користе ову есхатолошку идеју; можда, јер је она једноставно толико неуобичајена да није озбиљно разматрана. С друге стране, православна теологија и еклисиологи-

¹ Главни документи који су релевантни за дебату ове двојице изузетних римокатоличких теолога и истакнутих црквених достојанственика су означени од А до Ж, и ја ћу користити ова велика слова да означим референце у тексту:

^А) 28. мај 1992, Конгрегација за доктрину вере, *Писмо епископима Римокатоличке Цркве о неким аспектима Цркве схваћене као заједнице (Communio Notio)*, доступан је на следећој адреси: www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/doc_doc_index.htm

^Б) 7. јул 1993, „Црквено јединство укоренено у Евхаристији“, чланак који је обележио прву годишњицу *Communio Notio*-а, у *L'Osservatore Romano* (енглеско издање), 7. јул 1993, стр. 4, 10.

^В) 1999, Валтер Каспер, „*Zur Theologie und Praxis des bischöflichen Amtes*“, у W. Schreier & G. Steins (изд.), *Auf eine neue Art Kirche sein* (Минхен: Кевелер, 1999), стр. 32–48.

^Г) фебруар 2000, Јозеф Рацингер, „*L'ecclesiologia della costituzione Lumen Gentium*“, Rino Fisichella (изд.) Други ватикански концил (Милано: Сан Паоло, 2000) стр. 66–81; такође доступан на италијанском и шпанском на www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/doc_rat_index.htm

^Д) децембар 2000, Каспер, *Das Verhältnis von Universalkirche und Ortskirche, Stimmen der Zeit* 125.12 (2000), стр. 795–804. Енглески превод (преводиоца Роберт Норвел): „О Цркви“, *The Tablet*, 23. јун 2001, стр. 927–930.

² Мање поуздан превод (преводиоца Ледислас Орси СЈ) је објављен у *Америци*, 23. априла 2001, стр. 8–14. Користили смо референце према Норвеловом преводу.

^Б) 12. новембар 2001, Каспер, „*Садашња ситуација и будућности Екуменској покрети*“, председничко обраћање на пленарном скупу РСРСУ, у РСРСУ informacionom servisu br. 109 (2002/I–II), стр. 11–20, посебно стр. 15–19. Овај документ се не односи на Рацингера нити на дебату већ је релевантан због свог садржаја.

^Е) 19. новембар 2001, Рацингер, „*Локална Црква и Универзална Црква: Огјовор Валтеру Касјеру*“, *Америка*, 19. новембар 2001, стр. 7–11.

^Ж) 26. новембар 2001, Каспер, *Писмо огјовора, Америка*, 26. новембар 2001, стр. 28.

Уп. Пол Мекпартлан, *Евхаристија као темељ еклисиологије*, *Antiphon* 62 (200 I) стр. 16–17. Цитати са Ватикана II су преузети од А. Фланери (изд.), Други ватикански сабор: Саборски и послесаборски документи (Даблин: Dominican Publications, 1996).

ја користе управо ово мишљење, као што се јасно види из коментара Јована Мајендорфа упућеног критички Другом ватиканском сабору.

Древна Црква је видела у сваком епископу главу „целине“ која се откривала локално, а ова „целина“ није била у географском смислу универзалне Цркве од 150 или 1966 (људи) већ Тело Христово које укључује бескрајно много више чланова него што емпиријска и видљива Црква може да броји данас, јер укључује и Мајку Божију, анђеле и целу заједницу светих.³

Сам Мајендорф овде користи израз „универзална Црква“ да укаже на Цркву у свету, али јасно одбацује идеју да је локална црква конституисана по моделу светске Цркве. Све локалне цркве јесу по моделу коначне, „целе“ Цркве.

На тај начин се показује да су Рацингер и Каспер јединствени у заступању првог од два типа есхатологије које Зизиулас сликовито пореди у својој чувеној књизи, *Being as Communion*, док је очито да Мајендорф заступа други тип. Зизиулас заправо говори о апостолском прејемству, али одломак даје увид у његово суштинско еклисиолошко становиште.

Заступам став да постоји разлика између есхатологије схваћене као оријентација (усмерење), и есхатологије схваћене као стања постојања које се открива сада и овде. Као оријентација, есхатологија се јавља као резултат историјског процеса, као врхунац мисије... док се есхатологија као стање постојања супротставља историји већ сада присуством онога што је изнад историје. У другом случају је „иконички“ и литургијски приступ есхатологији неопходнији него у првом. Овакво схватање есхатологије као присуства Царства сада и овде потребује окупљање расутог Божијег народа и апостола. Као таква, ова слика претпоставља крај мисије. Ово унапред искуство присуства есхатона сада и овде – а не само оријентације/окренутости ка крају – јесте било од почетка (Дап 2:17) и остваривано је углавном у Евхаристији (*Дигахи*). Овде бих желео да се позабавим овом врстом есхатологије.⁴

За Западни ум есхатологија као оријентација се јавља као здраворазумска ствар. Како крај може бити било шта друго до просто наше крајње одређиште? Православни би рекли да је овде у питању парадокс који збуњује здрави разум, односно да је истина која је на крају *и́рисуйна* и да *формативно уи́иче* на земаљску, путујућу Цркву приликом служења Евхаристије.

У својој књизи, *Евхаристија изирађује Цркву: Анри де Лубак и Јован Зизиулас у дијалоју*, расправљам о томе како се сам Анри де Лубак, један од највећих пионира Другог ватиканског сабора, залаже за есхатологију као оријентацију и да је ово једна од главних разлика између његове и Зизиуласове теологије.⁵ У наставку говорим да Зизиуласово заступање есхатологи-

³ Јован Мајендорф, *Православље и Католицизам* (Њујорк, Sheed&Ward, 1966), стр. 163–164.

⁴ Јован Зизиулас, *Being as Communion*, (London: Darton, Longman and Todd, 1985), стр. 174, бр. 11 (italics у оригиналу).

⁵ Пол Мекпартлан, *Евхаристија изирађује Цркву: Анри де Лубак и Јован Зизиулас у дијалоју*

је као присуства јесте суштински повезано са његовим разумевањем самог Христа као конституисаног Духом Светим и тако суштински корпоративним („Црква је део одређења Христа“⁶), док је за де Лубака Христос индивидуа, што значи да је схватљив и мимо Цркве.⁷ Значајно је да је једна од карактеристика дебате између Рацингера и Каспера чињеница да обојица уважавају теологију де Лубака и позивају се на њега на различитим местима (уп. Д, стр. 929–930; Е, стр. 10; Ж, стр. 28–29). На неки начин, они су обојица ученици овог изванредног Западног учитеља, а дебата између њих је унутар-западна дебата која, с поштовањем предлажем, може пуно добити од много више есхатолошке перспективе заступљене на Истоку.

Пет одељака у наставку поштују првих пет текстова (А-Д) дебате. Уколико није другачије назначено, референце по бројевима и странама су у главном тексту разматране у појединачном делу, а цитати у курсиву су из оригинала. Први текст је нешто дужи јер пружа основу за дебат. Закључак следи, са помињањем појединачно два последња текста.

A) Communionis Notio (1992)

Писмо *Communionis Notio* почиње речима да је заједница (*communion*) „прави израз за саопштавање онога што је циљ тајне Цркве, као и да она свакако може бити кључ за обнову римокатоличке еклисиологије“ (бр. 1). Јасно се дефинише да је „универзална Црква“ светска Црква када се каже: „Црква Христова, коју ми исповедамо у Символу вере као једну, свету, саборну и апостолску, јесте универзална Црква, што значи да је широм света распрострањена заједница Господњих ученика“ (бр. 7). „Универзална Црква је стога тело Цркава“ (бр. 8, уп. *Lumen Gentium* 23), „заједница (појединачних) Цркава“ (бр. 8). Међутим, Писмо одмах истиче да ово не значи да је универзална Црква „резултат реципрочног препознавања од стране појединачних Цркава“ (бр. 8). Другим речима, не постоји приоритет појединачних цркава; свака суштински потребује „стварну заједницу са универзалном Црквом и са њеним живим и видљивим центром“ (бр. 8), тј. са папством. Поново се схватање „универзалне Цркве“ као светске очигледно користи. Заиста постоји „mutual interiority“, „узајамна унутрашња повезаност“ између појединачних цркава и универзалне Цркве, стога универзална Црква не може бити „схваћена само као збир појединачних Цркава, или као удруживање појединачних Цркава“ (бр. 9). Као што ћемо видети, Рацингер и Каспер се слажу по питању „обостране унутрашње повезаности“.

(Единбург: T&T Clark, 1993; ново издање, Fairfax, VA: Eastern Christian Publications, 2006) стр. 256–264. Цитирање Мајендорфа је на стр. 107.

⁶ Јован Зизиулас, Еклисиолошке претпоставке Св. Евхаристије, *Nicolaus* 10 (1982) стр. 342.

⁷ Пол Мекпартлан, Евхаристија изграђује Цркву, стр. 65–67, 88–89, 108–120, 166–186.

Затим следи најконтроверзнија изјава у *Communio Notio*, „она (универзална Црква) није резултат заједнице Цркава, већ у својој основној тајни, јесте реалност која *онџолошки и временски* претходи свакој *појединачној Цркви*“ (бр. 9). У објашњењу, Писмо каже: „Заиста, према Оцима, *онџолошки* тајна Цркве, Црква која је једна и јединствена, претходи стварању, и рађа појединачне Цркве као своје кћерке. Она изражава себе у њима; она је мајка а не плод појединачних Цркава. Штавише, Црква се пројављује, временски, на дан Педесетнице“ (бр. 9). Оно што је одмах очигледно јесте да се уводи други термин: преегзистентна „тајна Цркве“. Ово је „суштинска тајна“ универзалне Цркве, и бивајући трансцедентна, јасно је да није исто што и сама универзална Црква како смо је управо дефинисали, дословно као „заједницу широм света“. Свеобухватно, биће важно да разликујемо ове две идеје: трансцедентну тајну и заједницу широм света. Међутим, Писмо занемарује ову разлику, тако што обе идеје успешно поистоветује са јерусалимском заједницом на дан Педесетнице, као што ћемо видети. Моја теорија је да је ово занемаривање проузроковало Касперову реакцију на Писмо (јер оно омогућава тумачења која Конгрегација за доктрину вере није нужно хтела да каже), и да, ако се трансцедентна тајна потпуно препознаје као есхатолошка (што не значи да није већ дејствена), свака опасност од таквог занемаривања може бити спречена.

Communio Notio објашњава свој став на следећи начин: „Штавише, Црква се пројављује, у времену на дан Педесетнице у заједници коју чини 120 људи окупљених око Богородице и дванаесторице апостола, представници једне и јединствене Цркве и они који ће бити оснивачи локалних Цркава, који имају мисију усмерену према свету. Од почетка Црква *говори све језике* (бр. 9, са фуснотом у којој се позива на Дап 2:1 и надаље). Дакле, тајна Цркве је преузела овај конкретни историјски облик на дан Педесетнице и, говорећи на свим језицима, сама јерусалимска Црква је претходила данашњој Цркви у свету. Стога је данашња Црква у свету успешно саображена тајни Цркве и значајна разлика између ова два концепта је успешно замагљена.

Каспер је накнадно приговорио да је ово идеализација стварних историјских почетака Цркве, „Лукина конструкција“ [јеванђелисте Луке], и да вероватно није било тако јасног, јединственог почетка, већ да су пре биле „заједнице у Галилеји у вези са заједницом у Јерусалиму“ (В, стр. 44; Д, стр. 929). Зашто је онда ова идеја привлачна Конгрегацији за доктрину вере?⁸ Постоји и библијско упозорење, али можемо такође предложити и догматске импликације ове идеје. Преведећи трансцедентну тајну Цркве у земаљску, историјску форму, имамо бројне изузетке за снажну кохезију у земаљској, историјској Цркви. Према завршетку напомене бр. 9, Конгрегаци-

⁸ Рацингер је касније нагласио да је Писмо написано од стране КДВ, а не од њега лично. (Е, стр.8).

ја за доктрину вере преузима исказ/формулу са Другог ватиканског сабора, а Каспер претходно хвали њен екуменски потенцијал, дословно, „Црква у и састављена од Цркава (*Ecclesia in et ex Ecclesiis*)⁹, и каже се да је „неодвојива“ од другог исказа/формуле, да су „Цркве у и састављене од Цркве“ (*Ecclesiae in et ex Ecclesia*).

Једна од последица оваквог приступа Конгрегације за доктрину вере јесте снажан нагласак на папству, које стоји као центар земаљске, историјске Цркве, као што је Петар стајао посред заједнице на Педесетници (уп. Б. стр. 4, ниже). У вези са овим оно шта *Communio Notio* говори о крштењу може се већ видети као значајно.

Сваки члан верног народа, кроз веру и крштење, јесте присаједињен једној, светој, саборној и апостолској Цркви. Он не припада универзалној Цркви на посредан начин, кроз припадност појединачној Цркви, већ на непосредан, иако је за улазак и живот унутар универзалне Цркве неопходно учествовање у појединачној Цркви (бр. 10).

Први ватикански концил дефинише папски примат следећим речима:

Ми учимо и објављујемо да, према Божијем благовољењу, Римокатоличка црква задржава преузвишеност силе поретка над свим другим Црквама; и да ова јурисдикцијска сила римског понтифекса, која је заиста епископска, јесте непосредна.¹⁰

Дефиниција учи да су верни под јурисдикцијом Папе не на посредан начин, кроз своју послушност локалном епископу, већ на непосредан начин. Можемо видети да је изјава под бр. 10 у *Communio Notio*-у слична по структури овој. Наравно, крштење нас најсуштинскије присаједињује трансцендентној тајни Цркве (уп. Кол 3:1–4). Међутим, чињеница да у начину на који је присаједињење овде јасно описано одзвања дефиниција папског примата и позива нас да такорећи једнако тумачимо *Communio Notio* према начину на који припадамо, крштењем, универзалној Цркви у смислу заједнице присутне широм света која није ограничена једном сопственом појединачном црквом, нарочито пошто *Communio Notio* потом каже: „когод да припада једној појединачној Цркви припада свим Црквама, јер припадање заједници, попут припадања Цркви, није никада само појединачно, већ је по самој својој природи увек универзално“ (бр. 10). Уствари, много касније у дебати, управо чувши Каспера како описује на сличан начин оно

⁹ *Lumen Gentium* 23; уп. Каспер, „Црква као *communio*“; *Communio* 13 (1986), стр. 109–10. Каспер је приметио да ова формула означава повратак еклесијалној заједници првог миленијума и нуди могућност за дијалог нарочито са Источним Црквама. „Разумевање јединства Цркве као јединства заједнице оставља простор поново за оправдану/дословну разноврсност/многострукост локалних цркава у оквиру већег јединства у једној вери, истим св. тајнама и службама“.

¹⁰ Први ватикански концил, Догматска конституција, *Pastor Aeternus* (1870) поглавље 3. Уп. H). Denzinger и A. Schonmetzer, *Enchiridion Symbolorum* (1965), hereafter DS nn. 3060, 3064.

што се крштењем догађа, Рацингер иде тако далеко да каже: „ова изјава разрешава полемику“ (Е, стр. 11).

Видимо да се *Communio Notio* креће спретно и готово неприметно између схватања Цркве као трансцедентне и присутне широм света, то јест између тајне Цркве и „универзалне Цркве“. Припадајући трансцедентној тајни Цркве, која је сама срж нашег хришћанског идентитета, успешно се преводи у припадност широм света заједници Цркве која је под јурисдикцијом Папе. Нешто даље, Писмо се експлицитно позива на дефиницију са Првог ватиканског сабора да папски примат суштински укључује „истинску епископску власт, која није само велика, пуна и универзална, већ такође непосредна, над свима, било да су пастири или други верници“ (бр. 13, уп. DS 3064), и онда само каже:

Служба Петровог наследника као нешто унутрашње за сваку појединачну Цркву јесте неопходни израз те суштинске међусобне повезаности између универзалне и појединачне Цркве (бр. 13).

Очито да је *Communio Notio*, такође, у многоме Писмо о папском примату, схваћеном као кључном за јединство Цркве које се преноси до данашњих дана од дана Педесетнице када је Црква рођена на једном јединственом сабрању на које се Писмо позива. Писмо, такође, наводи учење са Првог ватиканског сабора да је римски понтифекс: „непрекидни и видљиви извор и темељ“ јединства не само епископата већ и целе Цркве (бр. 12, уп. DS 3051–3057), и затим коментарише: „Ово јединство епископата је непрекинуто кроз векове захваљујући апостолском прејемству, и такође је темељ на коме почива идентит Цркве свих векова са Црквом коју је саградио Христос на Петру и на другим апостолима“ (бр. 12).

Ово је чврсто историјско образложење идентитета Цркве, веома различито по свом изгледу од есхатолошког тумачења митрополита Зизиуласа да је Црква *оно што она јесте постојајући ојет и ојет оно што ће бити*¹¹. Ипак, Евхаристија, која је за Зизиуласа понављани догађај постајања Црквом, јесте такође запажено истакнута у Писму. Под бр. 11, види се готово директни Зизиуласов одјек када се каже: „управо је Евхаристија та која омогућава да је свака самодовољност појединачних Цркава немогућа!“¹², и Конгрегација за доктрину вере упозоравајући против евхаристијске еклисиологије која негује „једнострано наглашавање“ локалне цркве (бр. 11) директно се слаже са властитом Зизиуласовом критиком „локализма“ пионира евхаристијске еклисиологије, Николаја Афанасјева.¹³

¹¹ Јован Зизиулас, „Тајна Цркве у Православном Предању“, *One in Christ* 24, (1988) стр. 301; Мекпартлан, *Евхаристија изирајује Цркву*, стр. 187.

¹² Уп. Зизиулас, *Being as Communion*, стр. 156-157.

¹³ Зизиулас, *Being as Communion*, сѝр. 24–25; уп. Пол Мекпартлан, „Евхаристијска еклисиологија“, *One in Christ* 22 (1986), стр. 329.

Заправо, Конгрегација за доктрину вере показује да жели да блиско повеже папство са Евхаристијом: „постојање Петрове службе... ослања се на дубоку аналогију са евхаристијским карактером Цркве“ (бр. 11)¹⁴. Зизиулас би, можда, могао да да сличну изјаву, јер се он такође, са строго евхаристијске тачке гледишта, односи према универзалистичком примату као према нечему што је потребно „у еклисиологији заједнице“.¹⁵ Зизиулас је, такође, предан међусобном унутрашњем повезивању локалне цркве и универзалне Цркве (тј. „римокатоличке Цркве у свету“) и сматра да захтев да нови епископ буде рукоположен од стране најмање два или три епископа суседних цркава јесте израз тог основног принципа.¹⁶ Уколико би се служба универзалног примата такође посматрала као израз овог принципа (уп. изјаву под бр. 13. *Communions Notio*, горе), она би наравно достигла ту позицију на себи својствен начин. Он верује да је заснованој на есхатолошком схватању Цркве свакој локалној цркви дат њен идентитет кроз примање евхаристијског отиска есхатолошке стварности¹⁷ и да су онда све локалне цркве дубоко уједињене истим отиском у „јединство у идентитету“¹⁸, које апсолутно захтева од њих да буду отворене једна за другу и у заједници. Универзални примат би имао своје место у оквиру овог есхатолошког оквира. Другим речима, за Зизиуласа, међусобно унутрашње повезивање локалне и широм света распрострањене Цркве јесте засновано на међусобном узајамном повезивању локалне и есхатолошке Цркве и као резултат тога све локалне цркве „јесу истоветне једна са другом“¹⁹. Примат би био знак те потпуне истоветности.

Б) Црквено јединство укорењено у Евхаристији (1993)

На првој годишњици од објављивања Писма, овај анонимни и ауторитативни чланак се појавио у *L'Osservatore Romano*. Кардинал Рацингер се с разлогом може сматрати његовим аутором, или макар неким ко је текст подржао. Текст је у основи одбрана учења садржаног под бр. 9 у *Communions Notio*. Односи се према „међусобној унутрашњој повезаности између универзалне Цркве и појединачних Цркава као према „херменеутичком кључу“ самог Писма и негодује да „сви пречесто посматрају универзалну Цркву као једну апстрактну реалност“ насупрот „конкретној реалности појединачних цркава“. Као резултат, „у реченици о примату, Писмо говори о универзалној Цркви на најконкретнији и у исто време најмистичнији начин“.

¹⁴ Уп. Пол Мекпартлан, „Тажне сјасења. Увод у евхаристијску еклисиологију“ (Единбург: T&T Clark, 1995) стр. 68–71.

¹⁵ Јован Зизиулас, 'The Church as Communion', in T.P. Best and G. Gassmann (eds), *On the Way to Fuller Koinonia* (Geneva: WCC, 1994) p. 108; cf. McPartlan, *The Eucharist Makes the Church*, pp. 203–11.

¹⁶ Уп. Зизиулас, *Being as Communion*, стр. 154–155.

¹⁷ Исто, стр. 154–155; и Мајендорф, горе поменуто.

¹⁸ Зизиулас, *Being as Communion*, сџр. 158, бр. 66.

¹⁹ Исто.

Универзална Црква о којој се говори јесте Црква у Јерусалиму на дан Педесетнице. Не постоји ништа конкретније и локализованије од 120 људи сабраних тамо. Међутим, јединствена новина и тајна 120-оро се састоји у чињеници да црквена структура која конституише Цркву *јесте сѝрукѝура саме универзалне Цркве*. И овде и тамо су дванаесторица, са Петром као главом и у заједници са њима цела Црква која је нарасла на 5000 људи и говори на свим језицима, у тренутку јединства и универзалности које је у исто време нарочито локално – у томе је Црква Педесетнице – без бивања „индивидуалном појединачном Црквом“ у смислу који се овом изразу придаје данас. На Педесетници нема „међусобне унутрашње повезаности“ између универзалне и појединачне Цркве, јер се ове две димензије још увек не разликују (стр. 4).

Текст тако готово поистовећује тајну Цркве са конкретном реалношћу јерусалимске Цркве, дејствујући као два начина гледања на исту ствар, и штавише „универзална Црква“ коју Писмо дефинише као „заједницу распрострањену широм света“ сада јасно идентификује као исту са „Црквом у Јерусалиму на дан Педесетнице“. Црква у свету је стога сама чак и више асимиллована са тајном Цркве и замагљивање које сам горе помињао се очекивано повећава.

В) Касперов ѝексѝ (1999)

Каспер наводи саборски исказ, *'in quibus et ex quibus'* (*Lumen Gentium* 23), и одређује да једна саборна Црква није федерација појединачних цркава, нити је „над-Црква“ са појединачним црквама као „провинцијама/областима универзалне Цркве“. Локална црква и универзална Црква се остварују једна у другој „перихоретички“ (стр. 43). Саборски исказ је преокренут од стране Конгрегације за доктрину вере у *Communio Notio*-у, тврди он, како би такође потврдили исказ: *'Ecclesiae in et ex Ecclesia'*, да нико не би погрешно сматрао да је универзална Црква само јединство појединачних цркава. Он расправља овај комплементарни исказ (уп. такође касније, Д, стр. 18), излажући га приказаном услову, који је веома добродошао за нашу дискусију овде, „да је објашњено шта се конкретно мисли под Црквом или универзалном Црквом“. Ако се овде смера на једну, свету, саборну и апостолску Цркву „са свим извршним сликама којима је Оци Цркве описују“, онда је „наравно примена уместна“. Ипак, „исказ постаје веома проблематичан када се једна универзална Црква потајно [*unter der Hand*] поистовети са римокатоличком Црквом, *defacto* са папом и куријом“. „Ако је то у питању“, каже, „онда се Писмо Конгрегације за доктрину вере не може разумети као помоћ у одређивању еклисиологије заједнице већ мора да се схвати као њено одбијање и као покушај теолошке рестаурације римокатоличког централизма“ (стр. 44).

Д) Рацингеров одговор (2000)

Не изненађује да је Рацингер на такве коментаре оштро одговорио. Почео је још једном бранећи бр. 9 Писма и јасно је да он из основа жели да брани унитарни концепт Цркве, у складу са светописамском сликом. „Ово онтолошко првенство универзалне Цркве, једне Цркве и једног Тела, једног Женика, у односу са конкретним емпиријским реализацијама у индивидуалним појединачним Црквама изгледа ми тако јасним да налазим да је тешко разумети приговоре томе“. Он се плаши да је „Црква као теолошка тема“ постала „одбачена“ (стр. 72).

Рацингер указује да су његови критичари чисти емпиристи који су изгубили осећај за трансцедентност Цркве. Он, такође, открива своје схватање есхатологије просто као оријентације када наглашава: „у Посланици Галатима, апостол нам говори о небеском Јерусалиму, али не као о великој есхатолошкој реалности, већ као о реалности која је пред нама: *јорњи Јерусалим је мајки свима* (Гал 4: 26) (стр. 72). Очито да он не мисли да Црква, ако се схвати есхатолошки, заиста може бити „мајка“, већ дејствујућој и постојећој Цркви на земљи.

Противљење идеји „првенства универзалне Цркве“ јесте разумљиво, каже Рацингер, само ако се полази од сумње како је Каспер излаже, дословно да они који се залажу за њу потајно покушавају да обнове римокатолички централизам. Али онда се он пита зашто би људи требало да имају такву сумњу и да је тумаче као симптом „растуће неспособности да се да конкретно значење универзалној Цркви, Цркви која је једна, света, саборна и апостолска“. Он тврди да Конгрегација за доктрину вере не поистовећује универзалну Цркву са Римокатоличком црквом и каже да би то било једино могуће „да је локална Црква у Јерусалиму већ претходно била поистовећена са универзалном Црквом, тј. ако би се концепт Цркве сузио на заједнице које јој емпиријски припадају и ако би њена теолошка дубина била изгубљена из вида“ (стр. 74). Он понавља да сам *Lumen Gentium*, у складу са Оцима Цркве, говори о Цркви теолошки, као о суштински зависној од тајне Христове и стога од Свете Тројице (уп. *Lumen Gentium* 1–4). „Управо јер Црква треба да се схвати теолошки, да увек трансцендира саму себе“ (стр. 75).

Мада су Рацингерови сопствени приоритети јасни, видели смо да оригинално Писмо Конгрегације за доктрину вере и чланак који је уследио ефектно поистовећују универзалну Цркву са јерусалимском заједницом на дан Педесетнице. То је оно што је изазвало Касперово неизоставно првобитно противљење.

Д) Касперов одговор (2000)

Рацингер је одлучан у томе да он једноставно покушава да тумачи Други ватикански сабор и да дух тајне и јединитости Цркве сачува од свођења на

емпиријске разноврсности. Каспер је подједнако одлучан у свом одговору да се „током десет дугих година како је епископ“ неуморно борио против „социолошко свођења Цркве на појединачне конгрегације“ (стр. 927), али упркос томе, на основу његовог свештеничког искуства, забринут је због тенденција за централизацијом које су се обновили након Другог ватиканског сабора.

Каспер наглашава да се он држи чврсто преегзистенције Цркве: „то је теолошки непоходно за разумевање Цркве“. Али тврди да ова преегзистенција „заправо не пружа било какав доказ примата универзалне Цркве“. „Такође би могло да се употреби да подржи идеју коју и ја и многи други заступамо да су се универзална Црква и појединачне Цркве збиле истовремено“ (стр. 930). Онда постоји истински примат преегзистентне Цркве, такорећи, али Каспер неће дозволити да се то тумачи као примат универзалне Цркве, што значи Цркве у свету како се уобичајено схвата. Конкретно друго наведено постоји у различитим облицима многих локалних цркви, а он предлаже да је Црква, чак и у својој преегзистенцији, могла бити заједница локалних цркава, која је постојала „у и од“ њих (стр. 930).

Овај начин сагледавања тајне Цркве може изгледати пре чудно и некако у супротности са сликама тајне Цркве из Светог писма као једне јединствене заједнице (нпр. Јев. 12: 22–25; Отк. 7:9; 21:2), али како се ова јединственост може обухватити без давања првенства Цркви у свету, као једној заједници, изнад локалних цркава? Ово је кључни проблем у самој дебати. Рацингер јединитост преводи у првенство као нешто што се подразумева. Каспер жели да избегне првенство, али онда изгледа да потребује веома сложену хипотезу. Морамо да се запитамо: постоји ли други начин? Одговор ће захтевати померање са јаког историјског оквира у коме и Рацингер и Каспер делају на један много више есхатолошки.

Закључак

У дебати са Рацингером, Каспер расправља не само као теолог већ и као пастир, бринући такође о наношењу штете екуменском дијалогу због „једностраног наглашавања универзалне Цркве“ (Д, стр. 930). У свом коначном доприносу, Рацингер хоће да каже да су праве теолошке теме скривене „лажним везивањем за црквену политику“ (Е, стр. 11). Видели смо, међутим, да се само Писмо Конгрегације за доктрину вере позива на учење Првог ватиканског сабора о папском примату и да тако не може немати импликације на црквену политику. Још специфичније, замагљивањем разлике између трансцендентне „*тајне Цркве*“ и *заједнице широм свећа* отвара се пут за недвосмислено првенство прве, што има јаке мада не очигледне импликације на папски примат, како ће сам Зизиулас приметити, да буде преведено као првенство друге, што ће имати јаке и не тако очигледне импликације за папски примат, у односу на локалне цркве.

Рацингеров последњи допринос био је чланак у часопису *Америка*, који је изазвао и последњи Касперов одговор у истом часопису. Каспер тврди да није склон да следи „спекулативно питање“ да ли је Црква чак и у својој преегзистенцији могла сама бити заједница локалних цркава (то је горе поменуто сложена хипотеза) сада када је Рацингер тако јасно потврдио да „локалне цркве и универзална црква... међусобно прожимају једна другу“ и да су „истовремене“ (Ж, стр. 28; уп. Е, стр. 10). Реч *истовремено* овде ће изгледати нарочито важном, пошто међупрожимање већ стоји у првобитном Писму. Међутим, потврђујући ово, сам Рацингер тврди да то није било „главно спорно питање“ (Е, стр. 10). Он је био забринут да потпуно нешто друго може бити у питању. Објаснио је то следећим речима:

Основна идеја свештене историје јесте заједничко окупљање, уједињење – уједињење људи у једно тело Христово, јединство људи и кроз њих целокупне творевине са Богом. Постоји само једна млада, само једно тело Христово, не много млади, не многа тела. Млада је, наравно, као што су и Оци Цркве говорили, позивајући се на Псалом 44, обучена у разнобојну *украшену одећу*; тело има многе органе. Али главни највиши принцип јесте крајње јединство. То је кључно овде (Е, стр. 10).

Каспер се са овом кључном идејом у потпуности слаже, али истиче у свом одговору да га је бринуо начин на који ју је Рацингер претходно био изложио.

У свом аргументу којим подржава преегзистенцију универзалне цркве, кардинал Рацингер прилично тачно каже да постоји „само једна млада“ и „само једно тело“. Он то чини преносећи (тј. преорганизујући) тезу о првенству универзалне цркве у тезу о првенству унутрашњег јединства. И на философској и на библијској основи могу потпуно да се сложим са овом другом тезом, која избегава збуњујући језик о првенству универзалне цркве (Ж, стр. 29).

На тај начин Каспер прихвата идеју преегзистенције Цркве, једне младе, једног тела. Као таква, Црква несумњиво поседује „унутрашње јединство“ које онтолошки и временски претходи локалној цркви. Он једноставно одбија да се ово схвати у смислу првенства универзалне Цркве, што уопште не значи Цркве у свету како се она свакодневно употребљава међу католицима. Ако би Црква у свету имала првенство, тада би Рим и курија имали природно виши профил него што имају ако су светска Црква и локалне цркве међупрожете и истовремене.

Предложио сам да је „језик у вези са првенством универзалне Цркве збуњујући“ јер је сâм израз универзална Црква вишезначан; може значити преегзистентна Црква (уп. Касперове сопствене речи горе) или Црква у свету, а разлика између ова два значења може бити пресудна, као што и јесте у овој дебати. *Communio Notio* замагљује разлику објашњавајући временско првенство „саме тајне“ универзалне Цркве у историји, у смислу временског објављивања Цркве на дан Педесетнице када је, говорећи на свим језицима, Црква у Јерусалиму била слика Цркве у свету данас.

Можда израз „преегзистентна“ више позива на један потенцијално спорни историјски приступ у тумачењу и треба сам да буде тек проучен. Зизиулас ће изнети да Црква претпостоји једино у смислу да њена реалност, која је истински есхатолошка, јер историја мора да иде својим током до краја и да буде испоштована, од почетка времена јесте делатна/присутна у тајни. Другим речима, његова перспектива штити од замагљивања значења која су проузроковала Рацингер-Касперову дебату. Не постоји опасност да се трансцедентна тајна Цркве замени са тренутном Црквом у свету ако је трансцедентност тајне Цркве реалност која *иштек ишреба да гође*.

Парадоксално и кључно, Зизиулас тврди да трансцедентна тајна Цркве снажно делује из будућности. Силом Духа Светог, Црква заиста живи анамнезом, али не у свакодневном „психолошком искуственом“ смислу речи. На Литургији ми опитујемо „евхаристијски парадокс који ниједна историјска свест не може да појми, а то је *сећање на будућносћ*“.

*Превела са енглеског
Андријана Крсћић*

Summary. This article indicates well known and much publicized debate between Cardinal Joseph Ratzinger, now Pope Benedict XVI, and Cardinal Walter Kasper regarding the relationship between the local Church and the universal Church. The debate arose from some points made in the Letter on the idea of the Church as communion that was issued in 1992 by the Vatican Congregation for the Doctrine of the Faith and which was sharply criticized by cardinal Kasper in 1999. The author, among other things, indicates how the Metropolitan John Zizioulas' theological thought could illuminate this perplexing and complex debate and see it from a new angle and in a fresh light.